

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/3 2026 s. 819-834, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

DEVE HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kadriye HOCAGÖZLU ALAGÖZ*

Burcu KAYA ÇAKI**

Geliş Tarihi: 10 Aralık 2025

Kabul Tarihi: 12 Şubat 2026

Öz

İslamiyet sonrası Türk edebiyatında mesnevi formuna evrilen manzum hikâye geleneği, özellikle dinî mucize ve kerametleri halkın anlayabileceği sade bir dille aktaran önemli bir türdür. Bazı mevlit metinlerinin sonuna eklenen *Hikâye-i Güvercin*, *Hikâye-i Geyik*, *Hikâye-i Ejderha* vb. hikâyeler bu bağlamda değerlendirilebilir. Söz konusu hikâyelerden biri olan *Hikâye-i Deve* ise hem anlatı çeşitliliği hem de üstlendiği sembolik işlevler açısından ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Türk edebiyatında tespit ettiğimiz üç farklı deve hikâyesini ilk kez karşılaştırmalı bir tipoloji üzerinden ele alan bu çalışma, metodolojik yaklaşımıyla literatürdeki araştırmalardan ayrılmaktadır.

Ayrıca makale, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8295/6 numarada müstakil bir eser olarak kataloglanan bir nüshanın, aslında *Sinanoğlu Mevlidi*'nin bir parçası olduğunu metinler arası verilerle ispatlamaktadır. Nüshanın ayrı bir eser olarak algılanması, anlatılar arasındaki geçişkenliğin sorgulanması gerekliliğini doğurmaktadır. Katalog kayıtlarındaki tasnif hatalarının ötesinde, metnin ana mevlit metinlerinden koparak halk arasında nasıl bağımsız bir anlatıya dönüştüğünü ve üç ayrı deve hikâyesinin tematik ve yapısal farklılıklarını / benzerliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk edebiyatı, manzum hikâye, mesnevi, deve, mucize.

AN EVALUATION OF CAMEL STORIES

Abstract

The tradition of narrative poetry, which evolved into the mathnawi form in post-Islamic Turkish literature, is an important genre that conveys religious miracles and wonders in a simple language understandable to the common people. Stories such as “The Story of the Pigeon”, “The Story of the Deer” and “The Story of the Dragon” which are appended to the end of some Mevlid texts, can be evaluated in this context. One of these stories, “The Story of the Camel” holds a privileged place both in terms of its narrative diversity and the symbolic functions it undertakes. This study, which for the first time examines three different camel stories identified in Turkish literature through a

* Doç. Dr.; Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kadriye_hocaoglu@hotmail.com, ROR ID: [03tg3eb07](https://orcid.org/03tg3eb07).

** Dr. Öğr. Üyesi; Bursa Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kayaburcu@uludag.edu.tr, ROR ID: [03tg3eb07](https://orcid.org/03tg3eb07).

comparative typology, distinguishes itself from previous research in the literature with its methodological approach.

Furthermore, the article proves through intertextual data that a manuscript cataloged as a separate work under the National Library Manuscript Collection number 06 Mil Yz A 8295/6 is actually a part of the Sinanoglu Mevlid. Perceiving the manuscript as a separate work necessitates questioning the fluidity between the narratives. Beyond the classification errors in the catalog records, the article aims to reveal how the text, detached from the main Mevlid texts, transformed into an independent narrative among the people, and to highlight the thematic and structural differences / similarities of the three separate camel stories.

Keywords: Classical Turkish literature, epos, mathnawi, camel, miracle.

Giriş

Deve kelimesi, Türkçenin en eski dönemlerinden beri kullanılmaktadır. Bununla birlikte devenin özellikle Arap toplumu içinde taşıdığı önem, onların kültürel yapılarının önemli bir göstergesidir. Arapların deveye verdiği bu değer, dillerindeki deve ile ilgili kelime zenginliğinden kolayca anlaşılabilir. Ayrıca Arap şairlerinin eserlerinde deveyi yaygın olarak ele almaları, hayvanın bu toplum içerisindeki merkezî rolünün açık bir kanıtıdır. Devenin kutsal kitaplarda anılması, Hz. Peygamber'in hayatının büyük bir kısmını deve sırtında geçirmiş olması, Türkler arasında da -Araplar kadar olmasa da- devenin yer etmesini sağlamıştır (Kesik, 2018, s. 825).

Deve daha çok göçebe kavimlerin geçimlerini temin etmelerinde önemli bir yere sahiptir. Göçebeler, çöl ve sahraların dolaşabilen yerlerine daha fazla girmek, buralarda yolculuk yapmak ve bulunmak zorunda kalmışlardır. Bu zor şartlara en uygun hayvan, devedir. Çünkü develer hayatlarını devam ettirmek için dağlarda ve yaylalardaki bitki ve ağaçlarla yetinip çöllerde ve sahralarda yetişen ağaçların meydana getirdiği meralardan buralardaki tuzlu suları içmekten geri durmazlar. (Albayrak, 1993, s. 75)

Kur'ân-ı Kerîm'de de deve kelimesinin geçtiği ve deve etrafındaki mucizelerin anlatıldığı birçok ayet bulunmaktadır. Özellikle deveyle ilgili mucizeler, Semûd kavmi ile Hz. Sâlih arasındaki hadiseyle alakalıdır. Bu durum, A'râf suresi, 73, 74 ve 77. ayetlerde, Hûd suresi, 64. ayette; İsrâ suresi, 59. ayet; Şu'ârâ suresi, 155. ayet; Şems suresi 13. ayet ve Kamer suresi 27. ayette yer almaktadır.¹

Mevlit kelimesi başlangıçta “doğma, doğuş”, “dünyaya gelinen zaman”, “dünyaya gelinen yer” anlamlarında edebî metinlerde yer alırken zamanla Hz. Peygamber'in dünyaya gelişini, doğduğu zaman ve doğduğu yeri, hayatını, mucizelerini vd. yönlerini konu alan eserleri veya bu eserlerin okunduğu törenleri ifade etmek amacıyla kullanılmıştır (Alyılmaz, 1999, s. 196). Mevlit metinleri içerisinde en bilineni Süleyman Çelebi (ö. 813/1411)'nin *Vesiletü'n-necât* adlı eseridir.² Bu konuda Köksal'ın değerlendirmesi önemlidir:

Edebî eserlerin sanat değerleri hakkında verilecek hükümler indî kabul edilebilir. Ne var ki, dili, ifade gücü, şiiriyeti vb. edebî kriterler bir tarafa, sadece elle tutulur, gözle görülür verilerden hareket ettiğimizde bile kabul etmek gerekir ki, Süleyman Çelebi'nin eseri tamamen ayrı ve özel bir kategoride, diğer tüm mevlidler ayrı bir başlık altında değerlendirilmelidir.” (2011, s. 34)

¹ Söz konusu ayetler için bk. URL-1.

² Türk edebiyatında mevlid yazma geleneği ve mevlid metinleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Köksal, 2011, s. 26-82.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen anlatıların dışında *Vesîletü'n-necât*'ın bazı nüshalarının ve kimi mevlitlerin sonunda "Hikâye-i Deve" veya "Hikâye-i Cemel" başlıklı Hz. Peygamber'e nispet edilen bazı mucizevi olaylara dair hikâyeler bulunmaktadır. Bu eserlerin mevlit metinleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bazı eserlerde "Deve Hikâyesi"nden "Hikâye-i Cemel" olarak söz edilmesi, devenin Türk mitolojisinde az yer alması³, hikâyenin Arap edebiyatından Türk edebiyatına geçmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (Albayrak, 1993, s. 77).

1. Deve Hikâyeleri Üzerine

Türk edebiyatında üç farklı deve hikâyesinin varlığı tarafımızdan tespit edilmiştir. İki anlatıda genellikle devenin sahibinden gördüğü zulüm ve şikâyet üzerine kurgulanan bir yapı dikkat çekmektedir. Üçüncü anlatıda ise literatürdeki yaygın "şikâyetçi deve" anlatısının aksine devenin sahibinin rızasıyla Hz. Peygamber'e hibe edilmesi anlatılmış; hikâye "sadakat / teslimiyet" motifi üzerine kurgulanmıştır.

1.1. Birinci Hikâye

Deve hikâyelerinin ilk metni üzerine Nurettin Albayrak tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünde 4452 numara ile kayıtlı nüsha, Prof. Dr. İsmail E. Erünsal'a ait nüsha ve Matbaa-i Osmaniyye'de yayımlanmış olan matbu bir nüsha olmak üzere üç farklı kaynak nüsha incelenmiştir (1993, s. 90-92). Bu nüshalara ek olarak tarafımızdan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu 42 Kon 3676/6 numarada kayıtlı yazma nüsha ile Matbaa-i Ahmed Kâmil'de basılmış matbu nüsha tespit edilmiştir. Söz konusu yeni nüshalarda da hikâyenin devamlılığı açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Bir cuma akşamı Hz. Muhammed'in kapısında inleme sesi duyulur. Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye kapıya bakmasını, kapıda inleyen bir mazlum olduğunu ve ona kimin zulmettiğini sormasını ister. Hz. Ali, kapıya çıkınca inleyen bir deve olduğunu görür. Deveye neden inlediğini, onu kimin dövüp sövdüğünü sorar. Deve, durumunu Hz. Muhammed'e anlatmaya geldiğini söyler. Sahibi Ebâ Mesûd'un kendisine çok ağır yük taşıttığını, taşıyamayıp düştüğünde ise adamları tarafından dövüldüğünü, yeminin kesildiğini ve boğazlanmak üzere dışarı atıldığını söyler. Bunun üzerine durumunu Hz. Muhammed'e anlatmak ister; kurban olacaksa da etinin müminler tarafından yenmesi için geldiğini belirtir.

Hz. Muhammed, Ebâ Mesûd'un evine giderek devesine neden zulmettiğini sorar. Ebâ Mesûd, "Devemdir, ne istersem yaparım; terk ederim, söverim, döverim, öldürürüm" der ve bu durumu kimden öğrendiğini sorar. Hz. Peygamber, devesinin söylediğini belirtir ve devenin getirilmesini ister. Deve gelince, Hz. Muhammed'e selam edip durumu anlatır. Devenin konuştuğunu duyan Ebâ Mesûd, başını önüne eğip Hz. Peygamber'in karşısında ağlar. Hz. Muhammed deveyi satın alır ve kimsenin ona yük yüklememesini ister; deveye yem verenlerin kendisi ile cennete gideceğini söyler. Deve, Hz. Muhammed'in kapısından ayrılmaz. Yine bir cuma günü hizmet etmek için mescidin kapısına gelen deve içeride ah edip figan edenleri duyar ve Hz. Muhammed'in öldüğünü anlar, bunun üzerine ağlayıp başını eşige vura vura kendini öldürür (Albayrak, 1993, s. 118-126).

³ Devenin Türk mitolojisindeki yeri için bk. Çoruhlu, 2010, s. 167.

1.2. İkinci Hikâye

İkinci deve hikâyesi, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Genel 763/2 numarada sırtı meşin mukavvalı, 206x146-145x100 mm ölçülerinde kayıtlı harekeli nesih ile yazılan bir “Mevlid-i Nebî” metni içerisinde yer alır. Eserde yer alan başlıksız deve hikâyesi, mevlit metninden sonra gelen ilk hikâyedir. Söz konusu metinle ilgili Hülya Yeşil tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (1994). Hikâyenin özeti ise şöyledir:

Bir gün Hz. Muhammed’in yanına bir deve gelir, yüzüne yere koyup sahibinin kendisini katl etmek istediğini söyler. O sırada bir Arap elinde kılıcıyla yanlarına gelir. Hz. Muhammed bu hâlinin sebebini sorunca Arap, devesinin kaçtığını artık ondan istifade edemediğini, etini yiyip derisini satmak için onu öldürmek istediğini söyler. Hz. Muhammed, deveye bu durumu sorunca deve, sahibinin namaz kılmadığını -özellikle de yatsı namazlarını kılmadığını- yiyip içip yattığını belirtir. Sahibinin Allah’ın kahrına uğrayacağından korktuğu için kaçtığını, eğer yatsı namazını kılırsa bir daha böyle davranmayacağını söyler. Bunun üzerine sahibi de namazını aksatmayacağı konusunda söz verir, yola koyulur devesi de ardından gider (Yeşil, 1994, s. 199-201).

1.3. Üçüncü Hikâye

Üçüncü deve hikâyesi ise XV. yüzyıl şairlerinden Sinanoğlu (ö. ??)’nın *Mevlidi*’nin içerisindeki metindir. 2406 beyit ve 16 başlıktan oluşan ve *Sinanoğlu Mevlidi* olarak tanınan *Ümîzü’l-Müzîbîn* adlı eserin 7 Şaban 883/3 Kasım 1478 tarihinde tamamlandığı ifade edilmektedir. Farklı kütüphanelerde 21 nüshası tespit edilen eserin tüm nüshalarının XVII. yüzyıl ve sonrasına ait olduğu düşünülmektedir (Uçman, Koncu ve Çakır, 2013, s. 45; URL-2). Eserin yayımı üzerine iki mezuniyet tezi⁴, bir yüksek lisans tezi⁵ ve bir kitap çalışması⁶ vardır.

Hikâyenin özeti ise şöyledir: Hz. Muhammed, bir gün hutbesinde “Allah için malını verenlerin Allah’a erişeceğini” söyler. Yanında devesi olan bir Arap gelip devesini, Allah için vermek istediğini belirtir. Hz. Muhammed, Ömer’e deveyi almasını söyler ve kendisine binek yaparak gazaya gider.

Bir gece Hz. Muhammed dışarı çıkar, avluda yere çökmüş deve gelip kendisine hâlini anlatır. Agop adında bir sahibi olduğunu ve ondan kaçarak yola düştüğünü söyler. Gece olunca dört tarafını yırtıcı hayvanların sardığını ancak onun Hz. Peygamber’in bineği olduğu için etini yemenin caiz olmadığını söyleyerek yırtıcılardan kurtulduğunu söyler. Gündüz olup karnı acıkınca otlarken otların ve ağaçların dile gelip “Beni ye, sen Resul’ün bineğisin” dediklerini iletir. Hz. Muhammed’e “Kapına geldim, sana binit oldum; ahirette de senin merkebin olayım” diye dilekte bulunur. Ayrıca devenin isteği üzerine Hz. Muhammed, kızı Hz. Fatma’ya kendisinden sonra devesine yük yüklenmemesini, kimsenin binmemesini ve devenin bizzat Fatma tarafından beslenmesini vasiyet eder.

Hz. Muhammed’in ölümünün ardından ayrılık acısı çeken deve, bir gece Hz. Fatma’yı görünce yerinden kalkar ve hâlini anlatır. Hz. Peygamber’in ölümünden sonra gece gündüz ağladığını, yemez içmez olduğunu, ayrılığa dayanamadığını söyler. Bu sözleri duyan Hz. Fatma, devenin boynunu kucaklayıp ağlamaya başlar; o sırada deve, Hz. Fatma’nın kollarında can verir.

⁴ Ger, 1969; Koca, 2009.

⁵ Kiraz, 2011.

⁶ Uçman, Koncu ve Çakır, 2013.

Sabah olunca deveyi kefenleyip mezarını kazıp gömerler. Hikâye, öğüt verip salavat getirilerek son bulur.

2. Deve Hikâyelerinin Karşılaştırılması

İslami anlatı geleneğinde Hz. Muhammed'in merhamet, adalet ve şefkat yönünü vurgulayan kıssalar hem ahlaki öğüt hem de inanç öğretisi bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu kıssalarda hayvanların, özellikle de develerin konuşarak insanlara nasihat ettiği, zulme uğradıklarında şikâyetlerini Hz. Peygamber'e ilettikleri görülür. Bu tür anlatılar, "mucizevi hayvan" motifinin İslam kültüründeki en dikkat çekici örneklerini oluşturur. Bu çalışmada, Hz. Muhammed ve deve arasındaki ilişkiyi konu edinen üç farklı hikâye, tema, yapı, sembolik anlam ve mesaj bakımından karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

İlk hikâyede Hz. Muhammed'in kapısına gelen deve, sahibi Eba Mesud'un kendisine yaptığı eziyetleri şikâyet eder. Deveye aşırı yük yüklenmiş, taşıyamayınca dövülmüş ve aç bırakılmıştır. Hz. Muhammed, bu zulmü öğrenince Eba Mesud'u huzuruna çağırır; devenin konuştuğunu duyunca sahibi pişman olur ve ağlar. Hz. Peygamber, deveyi satın alarak ona bir daha yük yüklenmemesini emreder. Hikâyenin sonunda, Hz. Peygamber'in vefatını duyan deve, üzüntüsünden başını eşiğe vura vura ölür. Bu anlatı, zulme karşı adaletin ve yaratılmış her varlığa duyulan merhametin sembolüdür. Devenin diliyle aktarılan haksızlık, insana yöneltilmiş dolaylı bir ahlaki eleştiridir. Hz. Muhammed'in davranışı, hayvana bile adaletli davranmanın iman bir gereği olduğunu vurgular.

İkinci hikâyede bir deve, Hz. Muhammed'e gelerek sahibinin kendisini öldürmek istediğini söyler. Sahibi, devesinin kaçtığını ve artık ondan fayda göremediğini, bu nedenle etinden ve derisinden yararlanmak istediğini belirtir. Deve ise sahibinin namaz kılmadığını, özellikle yatsı namazını terk ettiğini bildirir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, sahibine öğüt verir; adam da tövbe eder ve namazlarını aksatmayacağına söz verir. Deve de yeniden sahibinin peşine düşer. Bu hikâye, ibadet disiplini ve dinî bilinç temalarını öne çıkarır. Deve burada "ahlaki uyarıcı" bir varlık konumundadır. Hayvanın ağzından verilen öğüt, insanın ilahi emirleri ihmal etmesine karşı doğrudan bir hatırlatmadır. Böylece hikâye, dış biçimiyle bir mucize anlatısı olsa da özünde bir didaktik mesel niteliği taşır.

Üçüncü hikâyede ise bir Arap, devesini Allah yolunda bağışlar. Hz. Muhammed, bu deveyi gazalarda binek olarak kullanır. Bir gece deve konuşarak geçmişini, başından geçenleri ve Peygamber'e olan bağlılığını anlatır. Hz. Muhammed'den vasiyet ister: eğer kendisinden önce ölürse kimsenin ona binmemesini, yük yüklememesini diler. Peygamber'in vefatından sonra deve, Hz. Fatma'nın yanına gelir; üzüntüsünü dile getirir ve onun kollarında can verir. Bu anlatı, tasavvufi bir derinliğe sahiptir. Deve, burada Hz. Peygamber'e duyulan manevi aşk ve sadakatin sembolüdür. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra bile yaşadığı ayrılık acısı, canlıların dahi Peygamber sevgisinden nasip aldığını gösterir. Bu yönüyle metin, bir "peygamber sevgisi menkıbesi"dir.

Üç hikâye birlikte ele alındığında, deve figürünün üç farklı işlev üstlendiği görülür:

Birinci hikâyede: Deve, mazlum kimliğini temsil eder; hikâye adalet ve merhamet merkezlidir.

İkinci hikâyede: Deve, öğüt veren bir varlığa dönüşür; dinî sorumluluk bilincini hatırlatır.

Üçüncü hikâyede: Deve, sadık dost ve mürid konumundadır; Peygamber sevgisi ve vefayı temsil eder.

Bu üç işlev, İslam anlatı geleneğinde Hz. Muhammed'in "rahmeten li'l-âlemîn" (âlemlere rahmet) oluşunun farklı yansımalarıdır. İlk hikâye adalet rahmeti, ikinci hikâye hidayet rahmeti, üçüncü hikâye ise sevgi rahmeti olarak değerlendirilebilir.

Anlatıların tümünde ortak olan unsur, Hz. Muhammed'in sadece insanlar için değil bütün mahlukat için bir rahmet kaynağı olduğudur. Devenin diliyle yapılan anlatım hem mucize fikrini canlı tutar hem de soyut ahlaki öğretileri somut bir hikâye biçimine dönüştürür.

İncelenen üç deve hikâyesi, İslami halk anlatılarında Hz. Peygamber'in farklı yönlerini temsil eden zengin sembolik örneklerdir. Bu metinlerde deve, yalnızca bir hayvan değil adaletin, öğüdün ve sevginin sesi hâline gelir. Hz. Muhammed'in tüm varlıklara şefkat gösteren kişiliği, bu hikâyeler aracılığıyla hem öğretici hem duygusal bir biçimde aktarılır. Sonuç olarak bu üç anlatı, merhamet-ibadet-vefa üçlemesi içinde Peygamber tasavvurunun halk edebiyatındaki yansımalarını göstermesi bakımından dikkat çekici örnekler sunar.

3. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'daki Deve Hikâyesi

Mevlit metinlerinin sonuna eklenen halk hikâyeleri, halk tarafından çok sevilip okunduğu için tarihî süreç içerisinde pek çok matbu ve yazma nüshaları oluşmuştur. Halk tarafından en çok sevilip okunan ve nüshaları çoğaltılan eser, bilindiği üzere Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı ünlü mevlididir. Süleyman Çelebi de mevlidinde deve mucizesine yer vermektedir. *Vesiletü'n-Necât*'ta tek beyitle⁷ sınırlı olan deve mucizesi, *Sinanoğlu Mevlidi*'nde küçük bir hikâyeye dönüşmüştür.

Manzum hikâyelerin bir kısmında müellif kaydının bulunmaması eserin farklı bir anlatı mı olduğu sorusunu akla getirmektedir. Bu bağlamda *Sinanoğlu Mevlidi*'ndeki deve hikâyesi de ayrı bir eser gibi "Hikâye-i Deve" adıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8295/6 numarada kaydedilmiştir. Bu durum katalog kayıtlarındaki tasnif hatalarının ötesinde, metnin ana mevlit metinlerinden koparak halk arasında sevilen ve yaygın olarak anlatılan bir hikâyeye dönüştüğünü; bu sebeple de ayrı bir eser gibi istinsah edildiğini göstermektedir. Söz konusu nüshanın, vezin ve anlam bütünlüğü açısından sağlam bir yapı sergilemesi nedeniyle göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Böylelikle her yeni nüshanın ele alınması kataloglarda ayrı bir metin olarak kaydedilen hikâyelerin ana mevlit metninden farkının veya benzerliklerinin tespiti, halk hikâyelerinin kullanım sıklığı ve farklı anlatıları konusunda yol gösterici olacak, karşılaştırmalı yeni çalışmalara olanak sağlayacaktır.

3.1. Nüsha Tavsifi

Söz konusu deve hikâyesi, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8295/6 numarada 109a-110b varakları arasında "Hikâye-i Deve" başlığıyla yer almaktadır. Bu durumda metnin aynı müstensihâ ait bir risaleler mecmuasının içinde olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu risale mecmuasının istinsah tarihi, 1138/1725-26'dır. Nüshanın müellifi ve müstensihâ ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. 220x146-182x114 mm ölçülerindeki nüsha, şirazesi dağılmış, koyu kahverengi meşin bir cilt içerisinde. Eser, suyu filigranlı kâğıt üzerine nesihle yazılmıştır;

⁷ Çün şikâyet kıldı ıssından deve
Mustafâ'dan oldı derdine devâ (Köksal, 2022, s. 174).

yaprakları, rutubet lekelidir. Varaklar iki sütun ile 16 (109a-109b-110b) veya 17 (110a) satırdan müteşekkil olup hikâye 64 beyittir (URL-3).

Baş:

Yine otlara yanmışdur cigerler
Yürekler pâreler işbu haberler

Son:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Uyana ferzendi yohsa <oldın> şâhmât

3.2. Hikâye-i Deve'ye Dair Hususlar

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8295/6 numarada kayıtlı deve hikâyesi, *Sinanoğlu Mevlidi*'nden istinsah edilmiştir. Aynı bir eser gibi kataloga kaydedilen hikâye, 64 beyitten müteşekkil kısa bir mesnevidir. Bu tarz dinî eserlerin oluşturmasında klasik mesnevilerdeki tüm bölümler yer almamakta; mevcut bölümler ise kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 41). Hikâyede asıl olayın anlatıldığı bölüm, 7. beyitte başlamaktadır:

Meger günlerde bir gün şâh-ı kevneyn
Çıkup hutbe okurdu mâh-ı kevneyn (7)

Nûshada başlıksız olarak yer alan deve hikâyesinde iki farklı aruz vezninin kullanılması dikkat çekicidir. 1-61. beyitler arasında aruzun hece bahrinin *mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün*; 62-64. beyitler arasında ise aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Ayrıca son beyitlerde aruz kalıbının zikredilmesi, dinî manzum hikâyelerin şekil özellikleriyle paralellik göstermektedir:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Mustafânun rûhına virün salât (62)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Âhiret gerekise dünyâyı sat (63)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Uyana ferzendi yohsa <oldın> şâhmât (64)

Dinî manzum hikâyelerle şekil açısından deve hikâyesinin bir diğer paralelliği de hikâyenin başlangıç ve bitiş yerlerinde Hz. Muhammed'e salavat getirilmesidir:

Salavât virgil imdi cânıla sen
Diyeyim yine küllünden haberin (5)

...
Sen insânsın yâ niçün yâd olasın
Salavât vir kim anda şâd olasın (60)

Dahı vir dâ'im ol şâha selâmı
Hoş it es-salavât u ve's-selâmı (61)

Fâ'ilât fâ'ilât fâ'ilât
Mustafânun rûhına virün salât (62)

Hikâyenin sade dille yazılmış olması, dinî tarzda kaleme alınan mesnevilerin genellikle halkın anlayabileceği bir dille yazılması gerektiği düşüncesini de pekiştirmektedir:

Bu derden nice yürek olmaya tag
Bu derde ugrayanlar ola mı sag (3)

...

Gice oldı çü geldi yırtıcılar
Çü dört yanum aldı yırtıcılar (21)

...

Resûlün merkebidür didiler bu
Yimek câ'iz degüldür<ür> bunu kamu (23)

3.3. Sinanoğlu Mevlidi ile Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda Yer Alan Hikâyenin Karşılaştırılması

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer alan nüsha (M), genel itibarıyla konu ve anlam bütünüyle Sinanoğlu Mevlidi (S) ile paralellik barındırmasına karşın beyit yahut mısra bazında farklılıklar içermektedir:

Resûliçün 'Ömer aldı anı iy cân
Binit idindi anı şâh-ı sultân (S/2190)

Resûl için 'Ömer çün aldı anı
Resûl kendüye merkeb kıldı anı (M/12)

...

Resûlün merkebisin zîrâ kim sen
Seni binit idiniser o sultân (S/2205)

Hele düşdüm kapuna iy yüzi mâh
Kim oldum merkebün ben iy güzel şâh (S/2206)

Resûlün merkebisin didiler sen
İşdirdüm nebâtâtdan bunu ben (M/27)

Hele düşdim kapuna ey yüzi mâh
Binit oldum sana ben ey güzel şâh (M/28)

İki metin arasında bazı beyitlerde mısraların yerlerinin değişik olduğu dikkat çeker:

Döyemedüm firâka uş giderem
Bugün ben dahı bundan nakl iderem (S/2225)

Bugün ben dahı bundan nakl iderem
Döyemedüm firâka uş giderem (M/46)

Mısra değişikliklerinin yanı sıra Sinanoğlu Mevlidi'nde yer almayan bazı beyitler de müstensih tarafından eklenmiştir:

Benüm hâlümünden olmadın haberdâr
Yüregümde benüm ne dürlü dert var (M/44)

M nüshasının sonuna eklenen üç beyit, mevlit metninden bağımsız olarak müstensih tarafından metne dâhil edilmiştir. Dua ve öğüt içeren söz konusu beyitler, orijinal metinden farklılık oluşturmaktadır:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Mustafâ'nun rûhına virün salât (M/62)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Ahiret gerekise dünyâyı sat (M/63)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Uyana ferzendi yohsa <oldın> şâhmât (M/64)

İki metin arasındaki temel farklılık, hikâyede geçen bir isim dolayısıyladır. M nüshasında devenin sahibi olarak Agop isimli bir kişi anılır:

Ki ben milkiydüm şâh bir kişinin
Adı **Gadâyıdı** hem ol kişinin (S/2197)

Didi ben mülki idüm bir kişinin
Adına **Agop** eydürlerdi anun (M/19)

M nüshasında dikkat çeken bir diğer husus, Farsça kelimelerin (özellikle de edat veya zarf) yerine Türkçe kelimeler tercih edilmiş olmasıdır:

Didi kim âhiretde merkebün **pes**
Olam bu yoluna terk eyleyem re's (S/2208)

Didikim âhiretde merkebün **ben**
Olam bu hâcetüm kılğıl kabûl sen (M/30)

...
Vasiyyet kıl benüm arkama **iy cân**
Kimesne binmeye iy cânuma cân (S/2210)

Vasiyyet kıl benüm arkama **kimsen**
Kimesne binmeye incinirem ben (M/32)

Yukarıda yer alan örnekler ele alındığında müstensih'in Türkçe bilincinde kelimelerde değişiklik yaptığı düşünülebilir ancak bazı Türkçe kelimelerin yerine Arapça veya Farsça kelime tercihinde bulunduğu da görülmektedir:

Didi bir hâcetüm budur habîbüm
Ki benden **ön** gidersen iy tabîbüm (S/2209)

Didi bir hâcetüm budur habîbüm
Ki benden **evvel** gidersen iy tabîbüm (M/31)

4. Sonuç

Arap edebiyatında yaygın olarak kullanılan “deve”, kutsal kitaplarda anılması ve Hz. Muhammed’in hayatının büyük bir kısmının deve sırtında geçmiş olması sebebiyle Türkler arasında da ele alınmıştır. Bu çalışmada, Türk edebiyatında tarihî süreç içerisinde deve hikâyesi olarak adlandırılabilir, Hz. Muhammed ile devenin konuşma mucizesini anlatan üç ayrı metnin varlığı tespit edilmiştir. Üç farklı deve hikâyesinde devenin Hz. Muhammed ile konuşma mucizesi anlatılmaktadır. Birinci hikâyede sahibinden zulüm gören devenin kaçıp Hz. Muhammed’in kapısına gelmesi ve derdini anlatarak sahibinden şikâyetçi olması durumu söz konusudur. İkinci deve hikâyesinde ise devenin, sahibinin namaz kılmaması üzerine kaçıp Hz. Muhammed’in yanına gelmesi anlatılır. Makalenin konusunu oluşturan deve hikâyesinde ise ilk iki hikâyeden farklı olarak devenin sahibinden şikâyet etmediği görülür. Arap sahibi devesini Allah için Hz. Muhammed’e bağışlar. Deve, Hz. Muhammed ile konuşur ve ölümünden sonra kimsenin ona binmemesi ve yük yüklememesi için vasiyette bulunmasını ister. Ayrıca hikâyede devenin, Hz. Muhammed’in malı olmadan önce de peygamber bineği olacağı bellidir. Bu hadise, diğer neşirlerde görülmemektedir.

Özellikle Milli Kütüphane’de (06 Mil Yz A 8295/6) müstakil bir eser gibi kaydedilen nüshanın aslında *Sinanoğlu Mevlidi*’ne ait olduğunun tespit edilmesi, katalog kayıtlarındaki tasnif hatalarının ötesinde, metnin ana mevlit gövdesinden koparak halk arasında nasıl bağımsız bir anlatıya dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Metinler arası bu geçişkenlik, soyut dinî öğretilerin halk arasında somutlaştırılarak kolektif hafızada kalıcı hâle getirildiğini göstermektedir.

Makalede amaç, her yeni nüshanın ele alınarak kataloglarda ayrı bir metin olarak kaydedilen hikâyelerin ana mevlit metninden farkını veya benzerliklerini tespit etmek; karşılaştırmalı yeni çalışmalara olanak sağlamak ve farklı hikâye anlatılarının tespit edilmesine zemin hazırlamaktır. Yapılacak çalışmalarla farklı hikâye anlatılarının tespit edilmesi de muhtemeldir. Bu bağlamda çalışma, mevlit metinleri içindeki hikâyelerin tasnifinde sadece başlığa değil, içerik ve kurgu tipolojisine de odaklanılması gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Beyanlar

Yazarın Katkıları: Birinci yazar %50, ikinci yazar %50 katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Açıklaması: Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazarlar, bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarını kullanmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Albayrak, N. (1993). *Dinî Türk halk hikâyelerinden geyik, güvercin ve deve hikâyeleri -kaynakları ve metin tesisi-* (Tez No. 26226) [Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Alyılmaz, S. (1999). Mevlit ve Türk edebiyatında mevlit türü. *Journal of Turkish Research Institute*, (13), 195-202. <https://dergipark.org.tr/pub/ataunitaed/issue/2847/39024>.
- Çoruhlu, Y. (2010). *Türk mitolojisinin ana hatları* (3. baskı). Kabalcı.
- Ger, Y. (1969). *Hocaoğlu'nun mevlidi (transkripsiyonlu metin ve indeks)*. [Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul].
- Kesik, B. (2018). Atasözleri ve deyimlerimizde deve. *Journal of Turkish Language and Literature*, 4(3), 825-840. <https://doi.org/10.20322/littera.425177>.
- Kiraz, A. (2011). *Sinanoğlu ümîdü'l-müznibîn (giriş-çeviri yazılı metin-inceleme-indeks)*. (Tez No. 302152) [Yüksek Lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi-Tokat]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koca, S. (2009). *Sinanoğlu mevlidi - ümmîdü'l-müznibîn (inceleme - metin)*. [Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir].
- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Köksal, M. F. (2022). *Süleyman çelebi ve vesiletü'n-necât (inceleme-tenkitli metin-dil içi çeviri-açıklamalı dizin)*. Türk Dil Kurumu.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2017). *Manzum dinî hikâyeler-bir mecmua örneğinde-*. Palet.
- Uçman, A., Koncu, H. ve Çakır, M. (2013). *Ümîzü'l-müznibîn, Sinanoğlu mevlidi*. Kitabevi.
- Yeşil, H. (1994). *İslami Türk halk destanları üzerinde bir araştırma*. (Tez No. 30620) [Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi- Balıkesir] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

İnternet Kaynakları

- URL-1:** Kur'an-ı Kerim tefsiri. *Diyanet*. Erişim tarihi: 19 Mayıs 2024. <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/>.
- URL-2:** Aksoyak, İ. (2022). “Ümîzü'l-müznibîn (Sinanoğlu)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim tarihi: 05 Kasım 2025. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/umizu-l-muznibin-sinanoglu>.
- URL-3:** Hikâye-i Deve. *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*. Erişim tarihi: 17 Mart 2024. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/598307>.

Extended Abstract

This article aims to conduct a comparative analysis of three distinct narrative poems (manzum hikaye) that emerged over time in Turkish literature, focusing on the miracle of Prophet Muhammad speaking with a camel. It specifically analyzes the relationship between the third narrative and its source text.

In the pre-Islamic period, forms of poetry referred to as “narrative poems” underwent changes in both form and content with the adoption of Islam, eventually being written in the mathnawi form. These narrative poems typically carry a religious character, focusing on the miracles and sanctity of the prophets. Among the narratives frequently added to the end of such works, especially after Süleyman Celebi's *Vesiletü'n-necat* (Mawlid text), are widely known stories like *Hikaye-i Güvercin* (Tale of the Pigeon), *Hikaye-i Geyik* (Tale of the Deer), and *Hikaye-i Ejderha* (Tale of the Dragon). *Hikaye-i Deve* (Tale of the Camel) is one of these mathnawis.

An examination of Turkish literature reveals three separate narrative poems about the camel that fall under this category. The first narrative has been identified in multiple manuscript and printed copies. The story is generally structured around the camel's suffering and complaint against its owner's cruelty. This narrative emphasizes that justice and mercy toward every creation are requirements of faith, symbolizing justice against oppression.

The second narrative is located, without a title, within a *Mevlid-i Nebi* (Mawlid) text registered in the Bursa Inebey Manuscript Library. This story foregrounds the themes of religious discipline and consciousness. In this narrative, the camel serves as a moral admonisher, giving the text a didactic, parabolic quality.

The third narrative is found within *Ümizü'l-Müznibin* (Sinanoglu Mawlid) by the 15th-century poet Sinanoglu. Unlike the widespread complaining camel narrative, this story is based on the motif of loyalty and submission. The summary: When Prophet Muhammad says in a sermon that "those who give their wealth for the sake of Allah will reach Allah" an Arab comes and donates his camel to the Prophet in the path of God. The Prophet uses this camel as a mount in battles (*ghazawat*). One night, the camel speaks, recounting its past experiences; it says it was protected even from predators and plants/trees, being told, "You are the Mount of the Messenger." The previous owner's name is recorded as Gadayıdı in the Sinanoglu Mawlid manuscript (S), but as Agop in the National Library Manuscripts Collection (M) copy. The camel expresses its wish to be the Prophet's mount in the afterlife and asks him to bequeath that no one should ride or burden it if it dies before him. The Prophet entrusts the camel to Fatima, instructing her to feed it and ensure it is not burdened. After the Prophet's death, the camel, suffering the pain of separation, tells its sorrow to Fatima and dies in her arms. The next morning, the camel is shrouded and buried, and the story concludes with a *salawat* (blessing). This narrative has a Sufi depth, symbolizing spiritual love and devotion to the Prophet.

In the Islamic narrative tradition, the speaking of animals is a significant example of the "miraculous animal" motif, emphasizing Prophet Muhammad's compassion, justice, and mercy. When the three narratives are considered together, the camel figure is seen to assume three different key functions:

- First Narrative: The camel represents the oppressed victim; the story centers on justice and mercy.
- Second Narrative: The camel transforms into an admonishing figure for its owner, reminding him of religious duties.
- Third Narrative: The camel stands as a loyal friend and disciple devoted to the Prophet, symbolizing Prophetic love and fidelity.

The common element in all narratives is the demonstration that Prophet Muhammad is a source of mercy not only for human beings but for all creation (*mahlukat*).

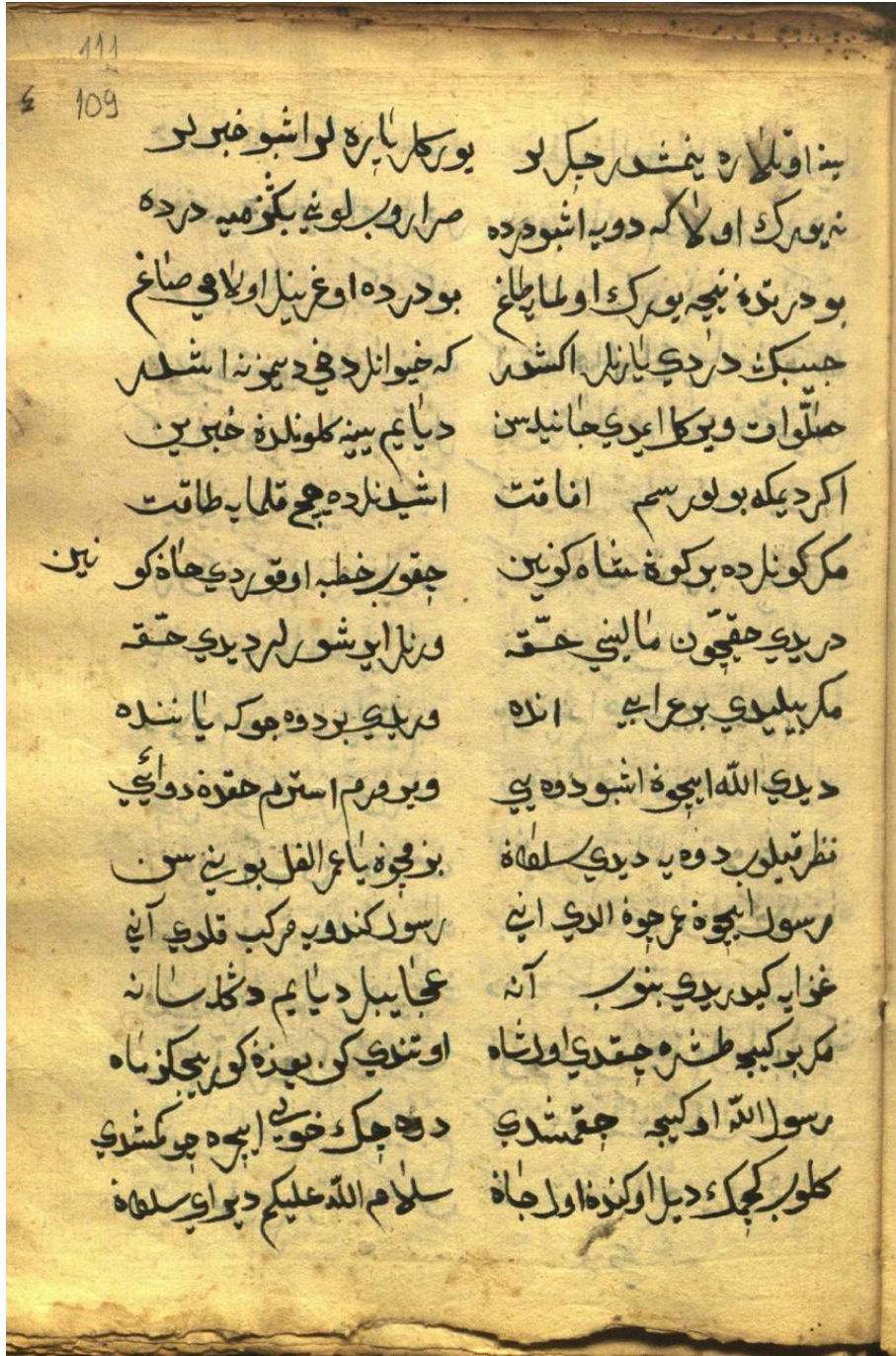
It has been determined that the third narrative, despite being part of the *Sinanoglu Mawlid*, is cataloged as a standalone work under the title "Hikaye-i Deve" in library catalogs. The copy located in the National Library Manuscripts Collection (catalogue number 06 Mil Yz A 8295/6) was evaluated within this scope. This copy (M) shows significant parallelism with the *Sinanoglu Mawlid* (S) in terms of theme and structural integrity, though it contains differences at the couplet and line level. In particular, the final three couplets of copy M (M/62-64), which contain prayers and advice and are thought to have been added by the copyist independent of the Mawlid text, are a key element that differentiates this copy.

The manuscript is a short *mathnawi* consisting of 64 couplets, employing two different meters of *aruz mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ulün* and *fa'ilatün / fa'ilatün / fa'ilün*). The simple language of the story reinforces the tradition of writing religious *mathnawis* in a language accessible to the public.

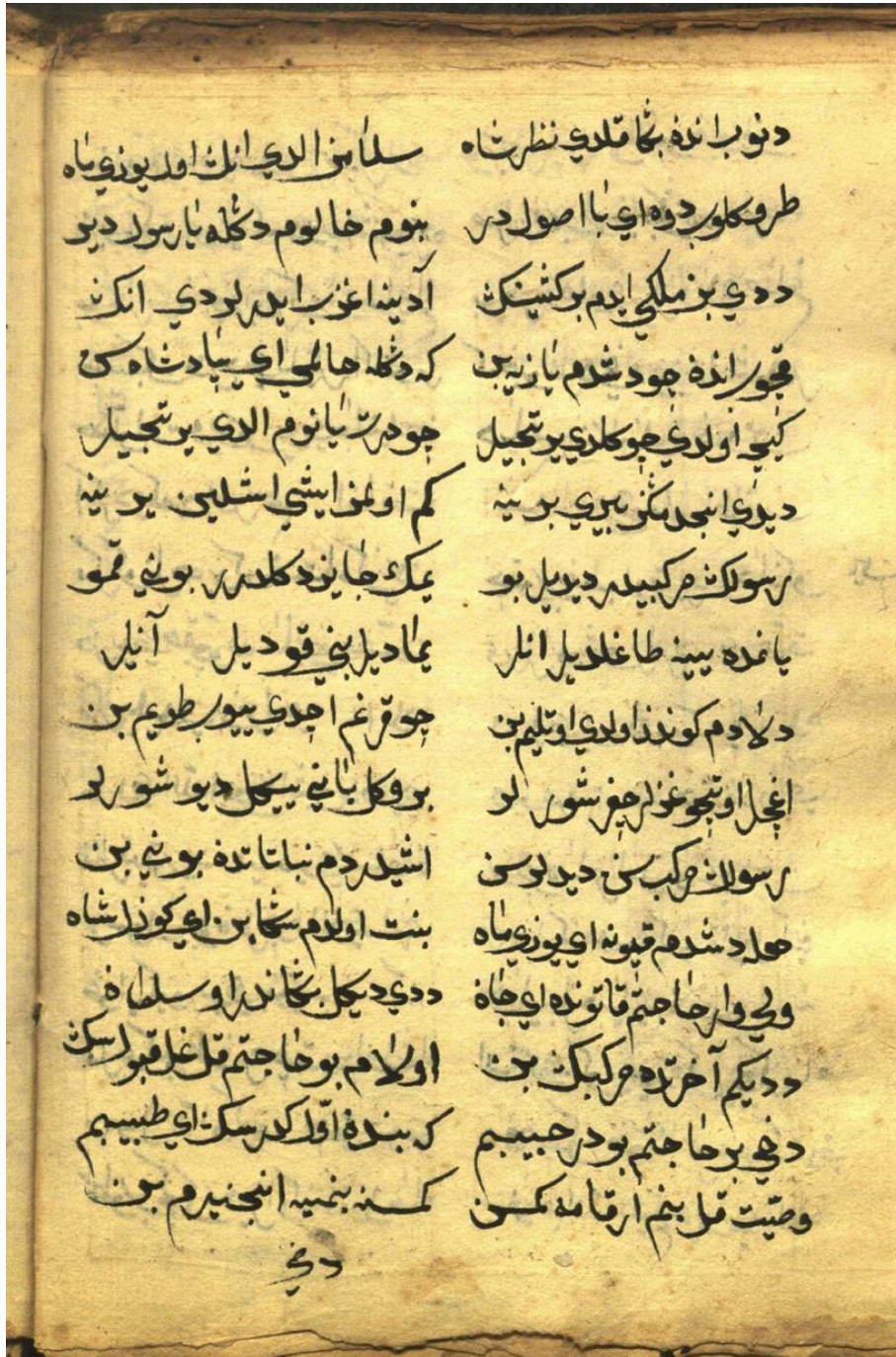
This study has established the existence of three separate texts in Turkish literature that recount the miracle of Prophet Muhammad speaking with a camel, each emphasizing a different moral/religious message (mercy, worship, and fidelity). In these texts, the camel is not merely an animal but becomes the voice of justice, admonition, and love, transforming abstract moral teachings into a concrete narrative. The article draws attention to the necessity of focusing not only on the title but also on the content and narrative typology when classifying stories within Mawlid collections.

EKLER

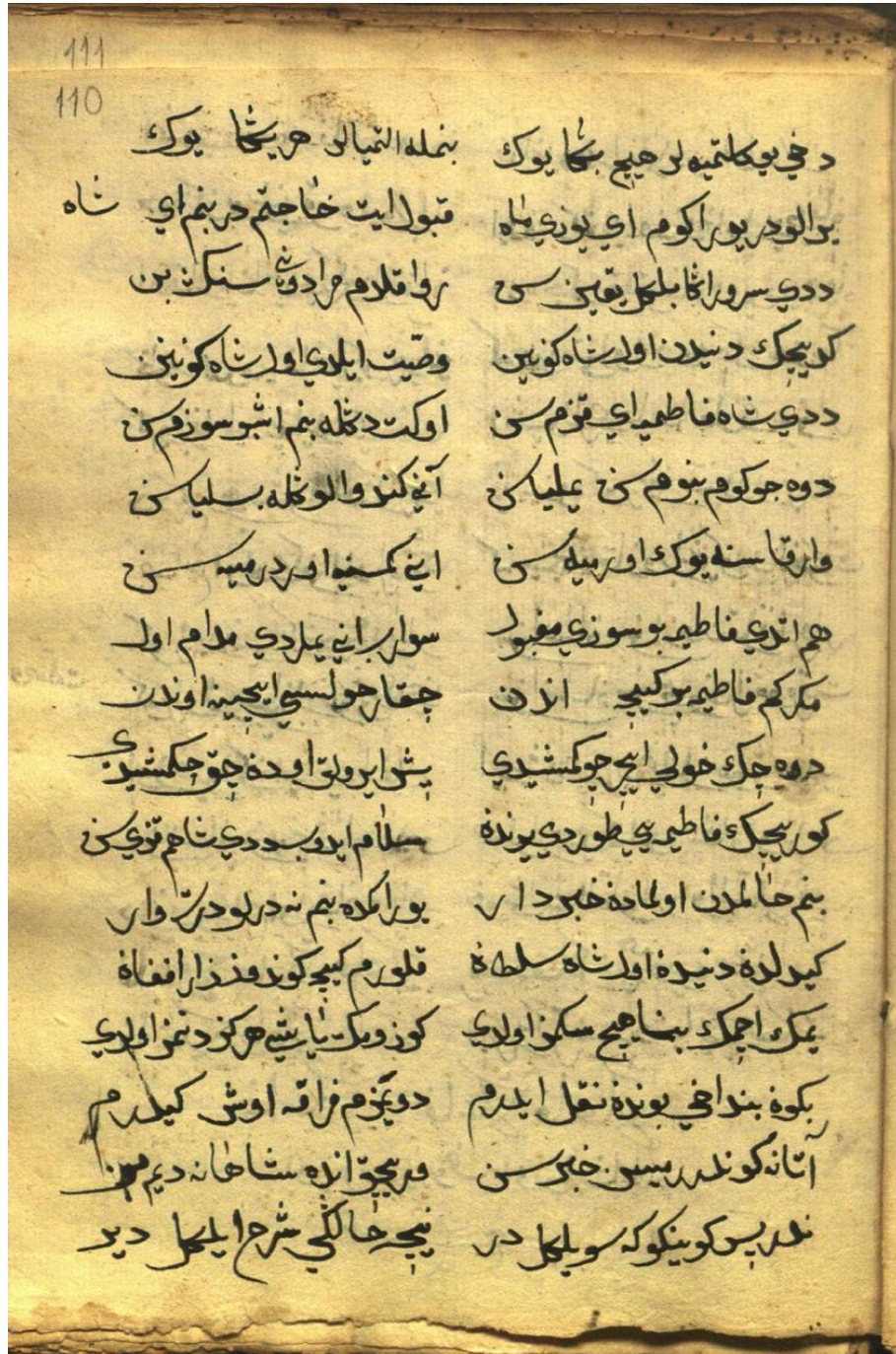
Ek 1: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8295/6 Numarada Kayıtlı Nüshanın Görselleri

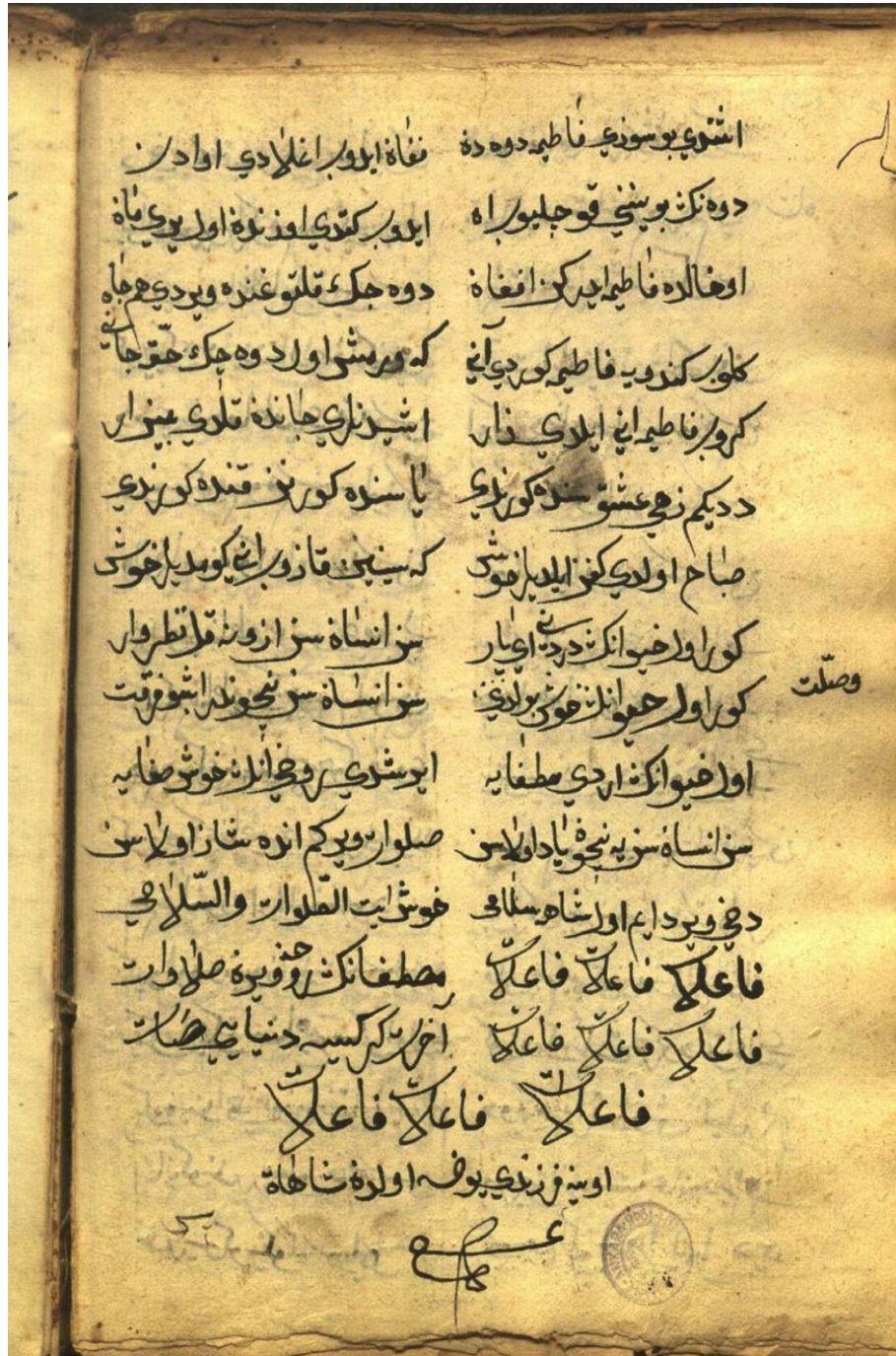
(109a)

(109b)

(110a)

(110b)